

ความเข้าใจต่อคำว่า “สยาม” “ไทย”
และ “ลาว” ก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 19*
(How the Words ‘Siam’, ‘Thai’, ‘Lao’
were Understood before
the Nineteenth century)

ฐนพงศ์ ลือขจรชัย**
(Tanapong Luekajornchai)

Received: February 9, 2022

Revised: May 1, 2022

Accepted: June 14, 2022

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “เมื่อจักรพรรดิราชหลังน้ำตา: ปัญหาการได้และเสียดินแดนของสยาม” หลักสูตรศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

** นักศึกษาปริญญาเอก สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (Ph.D. Student, History, Faculty of Arts, Thammasat University).

บทความวิจัย

-
วิชาการ

บทคัดย่อ

บทความนี้ ต้องการศึกษความเข้าใจต่อคำว่า “สยาม” “ไทย” และ “ลาว” ในเอกสาร 2 กลุ่มได้แก่ 1) หลักฐานในท้องถิ่น เช่น จารึก ตำนาน หรือพงศาวดาร เป็นต้น และ 2) บันทึกการเดินทางของชาวตะวันตก ว่ามีความหมายเหมือนกันหรือไม่? และมีความสัมพันธ์กันเช่นไร ศึกษาโดยใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ ในการวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสาร เพื่อสำรวจความหมายและนัยยะแฝงที่อยู่ในการใช้คำว่า “สยาม” “ไทย” และ “ลาว” ในเอกสารทั้ง 2 กลุ่ม และเพื่อช่วยเสริมความเข้าใจต่อความขัดแย้งเรื่องชาติหรือชาติพันธุ์ไทยและลาวในปัจจุบัน

จากการศึกษาพบว่า คำว่า “ไทย” และ “ลาว” ที่ปรากฏในภูมิภาคนี้ก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 19 มิได้มีความหมายหรือนัยยะที่เป็นชื่อของชาติหรือชาติพันธุ์แบบในยุโรป แต่เป็นคำที่เป็นสามัญนามใช้สำหรับเรียกบุคคล หรือแสดงสถานะของบุคคล ส่วนคำว่า “สยาม” นั้นเป็นคำที่คนนอกตระกูลภาษาไทยใช้เรียกกลุ่มคนที่ใช้ภาษาไทย (ทั้งไทย ลาว และอื่น ๆ) ในลักษณะเหมารวม (stereotype) คำว่า “สยาม” “ไทย” และ “ลาว” จึงเป็นคำที่ลื่นไหลไม่สามารถระบุชี้ชัดไปได้ว่าหมายถึงคนกลุ่มใดอย่างไรก็ดี เมื่อคำเหล่านี้ปรากฏในบันทึกของชาวตะวันตก ด้วยญาณวิทยาที่แตกต่างกัน คำว่า “สยาม” “ไทย” และ “ลาว” ได้กลายเป็นชื่อของชาติ (nation) ที่มีความเฉพาะเจาะจงและทำให้ไทยและลาวได้กลายเป็นคนละชาติอย่างชัดเจน บันทึกเหล่านี้ได้กลายมาเป็นหลักฐานการดำรงอยู่ของชาติไทยและลาวที่แยกกันอย่างเด็ดขาดและกลายเป็นรากฐานของการสร้างชาติไทยและลาวในเวลาต่อมา

คำสำคัญ: สยาม, ไทย, ลาว, ชาติและชาติพันธุ์, ก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 19

ABSTRACT

This article studied the understanding of the words Siam, Thai, and Laos in two groups of documents: 1) local evidence such as inscriptions, legends and chronicles; and 2) Western travel records, to discern similarities and interrelationships. Historical methods were used to analyze and synthesize documents to explore meanings and connotations in the use of the words Siam, Thai, and Laos in both groups of documents, to enhance understanding of current Thai and Lao national and ethnic conflicts.

Results were that before the nineteenth century, the words Thai and Laos were not used regionally to refer to the names of nations or ethnicities as in Europe, but as generic terms to describe a person or individual status. Outside the Tai language family, the word Siam referred to a group who used the Tai language (Thai, Lao, and others) stereotypically. Therefore, the terms Siam, Thai, and Laos had fluid meanings which cannot be precisely fixed in reference to a specific group. However, in Western records with different epistemologies, the words Siam, Thai and Laos named specific nations, with Thais and Laotians belonging to different nations. These records evidenced the existence of decisively separate Thai and Lao nations, forming the basis of subsequent foundation of the Thai and Lao nations.

Keywords: Siam, Thai, Laos, Nation and ethnicities, Pre-nineteenth century

บทนำ

การศึกษาและข้อถกเถียงเรื่อง “ชาติไทย” อาจแบ่งออกกว้าง ๆ ได้เป็น 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มที่เชื่อว่าชาติไทยหรือชนชาติไทยมีมาตั้งแต่เดิม (perennialism) และ 2) กลุ่มที่เชื่อว่าชาตินั้นคือสิ่งที่สร้างขึ้นในยุคสมัยใหม่ (modernism) กลุ่มแรกมักใช้หลักฐานจากศิลาจารึก พงศาวดาร ตำนาน ความรู้ทางนิรุกติศาสตร์ ภาษาศาสตร์ ฯลฯ ในการศึกษาเพื่อยืนยันการดำรงอยู่ของชนชาติไทยในอดีตเดียวกัน เช่น ในงานเรื่อง “หลักไทย” ของ ชุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธุ์) (Kanchanakphan 1975) “เรื่องของชาติไทย” พระยาอนุมานราชธน (ยง เสฐียรโกเศศ) (Sathiankoset 1940) “ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และขอมฯ” ของ จิตร ภูมิศักดิ์ (Phumisak 2019) “คนไทยไม่ได้มาจากไหน” ของ สุจิตต์ วงษ์เทศ (Wongthet 1984) “ชนชาติไทย” ของ วิลเลียม คลิฟตัน ดอดด์ (William Clifton Dodd 2019) “พงศาวดารโยนก” ของ พระยาประจักษ์กรจักร (แช่ม บุนนาค) (Bunnag 1961) และ “ด้า แถน กำเนิดรัฐไทยฯ” ของ ชลธิรา สัตยาวัฒนา (Satyawatthana 2018) เป็นต้น

ส่วนกลุ่มที่เชื่อว่าชาตินั้นเพิ่งถูกสร้างขึ้นในสมัยใหม่ และเชื่อว่าการสร้างชาติไทยได้ลบชาติพันธุ์อื่น ๆ ให้หายไปนั้น โดยกลุ่มนี้เชื่อว่าชาติไทยเพิ่งถูกสร้างขึ้นในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 หรือภายหลังอภิวัฒน์สยาม ค.ศ. 1932 (พ.ศ. 2475) งานกลุ่มนี้มักใช้เอกสารในสมัยรัชกาลที่ 4 - 6 ของไทย บันทึกการเดินทางและเอกสารของชาวต่างชาติ เพื่อยืนยันความแตกต่างระหว่างไทยกับชาติพันธุ์อื่น ๆ โดยเฉพาะ “ลาว” เพื่อเสนอว่าชาติไทยเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นเพื่อกดทับชาติพันธุ์อื่น ๆ ในประเทศ กลุ่มนี้มักยืนยันที่จะเรียกประเทศนี้ว่า “สยาม” และเสนอว่า “ไท” กับ “ไทย” นั้นต่างกัน โดย “ไท” หมายถึงชาติพันธุ์ ส่วน “ไทย” หมายถึงชาติในความหมายสมัยใหม่เท่านั้น งานในกลุ่มนี้ เช่น งานเรื่อง “จินตกรรมประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย” ของ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (Kasetsiri 2013) “วาทกรรมเสียดินแดน” ของธำรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ (Phetchlertanan 2013) “The Mixed Colonial Legacy in Siam: Origins of Thai Racist Thought 1890 - 1910” ของ เดวิด สเต็คฟัส (Steckfuss 1993) “The Invention of “Isan” History” ของ อาคิโกะ อิจิม่า (Iijima 2018) หรือ “Lords of Things: The Fashioning of the Siamese Monarchy's Modern

Image” ของ มอริซิโอ เพเลจจี (Peleggi 2002) เป็นต้น ข้อโต้แย้งหลักของงานในกลุ่มที่ 2 มุ่งเน้นไปที่การลบ “ลาว” ออกจาก “ไทย” ดังที่ สเตร์คฟัส ได้สรุปว่า “คนลาวนับล้านคนที่อยู่ในเขตแดนของสยามได้หายไปอย่างไร้ร่องรอย ผ่านการเล่นมายากลของชนชั้นนำสยามที่เปลี่ยนให้คนที่พูดภาษาไทย กลายมาเป็นคนสัญชาติไทยและเป็นสมาชิกของเชื้อชาติไทย” (Streckfuss 2002: 306)

สิ่งที่น่าสังเกตคืองานทั้งสองกลุ่มใช้เอกสารหลักฐานต่างประเภทและต่างช่วงเวลา คำถามหรือประเด็นที่สำคัญคือ เอกสารหลักฐานที่ทั้งสองกลุ่มใช้ คำว่า “สยาม” “ไทย” และ “ลาว” มีความหมายเหมือนกันหรือไม่? ทำไมสยามหลังการปฏิรูปสมัยรัชกาลที่ 5 ได้พยายามจะเปลี่ยนให้ “คนลาว” กลายเป็น “คนไทย” ไม่ใช่ “คนสยาม”? และคำว่า “สยาม” “ไทย” และ “ลาว” มีความสัมพันธ์กันอย่างไร?

คำว่า “สยาม” “ไทย” และ “ลาว” ในหลักฐานท้องถิ่น อาทิ จารึก ตำนาน พงศาวดาร เป็นต้น ก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 19

ก่อนจะดูความสัมพันธ์ของคำว่า “สยาม” “ไทย” และ “ลาว” ในคราวเดียว เราควรพิจารณาความสัมพันธ์ของคำว่า “สยาม” และ “ไทย” ก่อน นักวิชาการหลายท่านอธิบายว่า “สยาม” มีนัยยะเชิงดินแดน แต่ “ไทย” มีความหมายในทางชาติพันธุ์หรือเชื้อชาติ (ข้อสรุปนี้ผู้เขียนได้จากการสังเคราะห์เอกสารจำนวนมาก โดยสามารถดูเพิ่มเติมได้ในงาน “สยามหรือไทย” โดย ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (Kasetsiri 2008) และ “สยามหรือไทย จากการอภิปรายของสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ” โดย สุโขทัย ธรรมาธิราช (Sukhothai Thammathirat 2008)) แม้ว่าวันนี้สยามจะเปลี่ยนชื่อเป็น “ประเทศไทย” ตั้งแต่สมัยรัฐบาลพันเอกหลวงพิบูลสงคราม (แปลก ชิตตะสังคะ) ใน ค.ศ. 1939 แต่ก็ยังคงเกิดข้อถกเถียงเรื่องชื่อประเทศว่าควรเป็นสยามหรือไทยอยู่เป็นระยะ โดยฝ่ายหนึ่งเห็นว่า “ไทย” เป็นชื่อทางชาติพันธุ์ การตั้งชื่อประเทศว่าไทยจึงเป็นการกดทับอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์อื่น ๆ โดยเฉพาะ “ลาว” แต่อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่าคำว่า “สยาม” ที่หมายถึงดินแดนนั้นกินอาณาบริเวณเพียงแค່ตอนกลางของประเทศในปัจจุบัน ไม่รวมล้านนา อีสานหรือชายแดนใต้ ดังนั้น ด้วยดินแดนและอาณาเขตของประเทศไทยในปัจจุบันเรียกว่า “ไทย” ถูกต้องแล้ว (Luekajornchai 2019: 113)

อย่างไรก็ดี ก่อนที่เราจะเชื่อข้อสรุปของข้างใดข้างหนึ่งข้างต้น หลักฐานในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 - 19 กลับชวนให้ตั้งข้อสงสัยถึงข้อเสนองของทั้งสองฝ่าย พจนานุกรมสยาม - ฝรั่งเศส ค.ศ. 1836 (Dictionnaire Francais Siamois 1836) มีการระบุชัดเจนว่า “สยาม” (Siam) มีความหมายเท่ากับ “เมืองไทย” (Muang thai) และแผนที่อาณาจักรสยามฉบับสังฆราชปัลเลอกัวซ์ ก็ระบุไว้อย่างชัดเจนว่า “ม.ไทย หรือ สยาม” (M. Thai or Siam) (Kasetsiri 2012: 164 - 165) สิ่งที่น่าสังเกตคือในสมัยรัชกาลที่ 4 หลักฐานทางฝรั่งเศสทั้งหมดมีการใช้คำว่า “เมืองไทย” มาแล้ว ในฐานะที่เท่าเทียมกับคำว่า “สยาม” โดยคำว่า “ไทย” มีความหมายถึง “คน” เพราะต้องตามด้วย “เมือง” จึงเท่ากับ “สยาม” สยามจึงหมายถึง “เมืองของคนไทย” โดย “เมืองไทย” มีความหมายเท่ากับ “อาณาจักรสยาม” (Siam) คำว่า “ไทย” จึงมีความหมายเท่ากับ “ชาวสยาม” (Siamois) ดังนั้น คำว่า “ไทย” และ “สยาม” ในสมัยนั้นจึงมีค่าในเชิงดินแดนและประชากรเท่ากัน คำว่า “ไทย” จึงไม่ได้กินความถึงชาติพันธุ์ไท - ไต นอกเหนือไปจากคนในราชอาณาจักรสยาม แต่จำกัดเท่ากับ “ชาวสยาม” นั่นเอง

ในหนังสือ “ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ” ของ จิตร ภูมิศักดิ์ ได้ตรวจสอบและค้นคว้าอย่างกว้างขวางจนได้ข้อสรุปว่า คำว่า “สยาม” นั้นเป็นคำเดียวกับ “ซาน” หรือรัฐฉาน (Shan) ที่พม่าเรียก คำว่า “เซม” ที่มอญเรียก หรือคำว่า “เซียม” หรือ “เสียม” ที่เขมรเรียก ดังนั้น คำว่า “ซาน - เซียม - สยาม” คือคำ คำเดียวกันทั้งหมด (จิตรได้วิเคราะห์ประเด็นนี้อย่างละเอียดถึงความหมายของคำ โปรดดู Phumisak 2019: 1 - 56) คำว่า “สยาม” มีความหมายถึง “กลุ่มคน” ไม่ใช่ดินแดน และกลุ่มคนพวกนี้เรียกตัวเองว่า “ไท - ไต - ไทย” แล้วแต่การออกเสียง กล่าวคือ คำว่า “สยาม” เป็นชื่อที่คนอื่นเรียกคนกลุ่มไทย โดยไม่ได้จำกัดพื้นที่ ไม่ใช่ชื่อดินแดน (Phumisak 2019: 453) ดังนั้น คำว่า “สยาม” และ “ไทย” หมายถึงคนกลุ่มเดียวกัน โดยสยามเป็นชื่อที่ถูกผู้อื่นเรียก ส่วน “ไท - ไต - ไทย” เป็นชื่อที่ใช้เรียกกลุ่มตัวเอง

ความหมายที่ 1 ของคำว่า “ไท” แปลว่า คนที่อยู่ในสังคม (social man) ในวรรณกรรมล้านช้างเรื่องท้าวฮุ่ง มีการใช้คำว่า “ไท” ในความหมายว่า “ชาว” เช่น ไทไกล (ชาวเมืองไกล) ไทเงินยาง (ชาวเมืองเงินยาง) ไทเชียงเครือ (ชาวเมืองเชียงเครือ)

เอกสารสมัยราชวงศ์หมิงของ เกียน ยู่ เฉิง ได้เขียนถึงคนทางทิศใต้ของจีนว่า “พวกคนป่าทางทิศใต้เรียกว่าคนไต และเรียกตนเองว่าไต...” และมีเอกสารบันทึกว่าชนพื้นเมืองที่กวางตุ้ง กวางซี มีคำว่า “พวกเรา” ออกเสียงว่า “หงอไต” และ “พวกเขา” ว่า “หนีไต” พระยาประชาภิจักรจักร (แช่ม บุนนาค) ระบุในพงศาวดารโยนกอย่างเสียดยว่า

“...แต่ในภาษาลาวนั้น คำว่าไทยใช้จนผิดเป็นคำใช้
แทนคำว่า คน เช่นคนในเรือนว่าไทยเรือน คนมา
แปลว่าไทยแขก คนเราคนเขา ว่าไทยตนไทยเพื่อน...”

(Bunnag 1961)

ในการศึกษาของ บาทหลวง ปริณชิตัน ชุง - ฉี - ชู ในงานค้นคว้าว่าด้วยชนชาติไท จ้วง และกวางตุ้ง ยังมีการสับสนคำว่า “ไท” หรือ “ไต” ในภาษาจ้วง แปลว่าดินหรือชาวพื้นเมือง โดยจีนเรียกพวกจ้วงว่า “ไท่เหริน” หรือ “ไท่หลาว” ซึ่งแปลว่า คนพื้นเมือง และเรียกชื่อทางภูมิศาสตร์ของคนแถบนี้ว่า ภูเขาคนไต (ไตหยันชาน) หรือหมู่บ้านคนไต (ไตหยันเจวียน) (Phumisak 2019: 453 - 484)

คนกลุ่มไทย - สยามนั้นมีหลายกลุ่ม โดยมักนิยามตัวเองกับถิ่นที่อยู่ เช่น “ไตมาว” และ “ไตเจิน” หมายถึง พวกไทยอยู่ริมแม่น้ำมาวและแม่น้ำเจินของรัฐบาลในพม่าปัจจุบัน “ไทแดง” หมายถึงพวกไทที่อยู่ริมแม่น้ำแดงในเวียดนาม และหากถูกเรียกด้วยคนกลุ่มอื่นจะเรียกว่า “สยาม” ตามด้วยหลักแหล่ง เช่น ตามที่ปรากฏในจารึกกระเบียงนครวัดว่า “เสียมกุก” ซึ่งจิตรได้เสนอว่าหมายถึง พวกไทที่แม่น้ำกุกบริเวณเชียงแสน (Phumisak 2019: 123 - 153) โดยสยามมีหลายกลุ่ม เช่น เสียมกุก ตามจารึกนครวัดหมายถึงสยามแห่งแม่น้ำกุก สุโขทัยคือสยามแห่งแม่น้ำยม สิบสองจุไท คือสยามแห่งแม่น้ำแดง เป็นต้น

คำว่า “ไท” ต่อมามีความหมายเปลี่ยนไปยังความหมายที่ 2 คือแปลว่า “เสรีชน” หรือ “อิสระ” ที่ไม่ได้จำกัดถึงพวกไทยเท่านั้น แต่ใช้ในลักษณะของฐานันดร หมายถึง คนที่ไม่ได้ตกเป็นทาส (free man) ในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมีการใช้ “ไท” ในสองความหมายที่ชัดเจน ดังปรากฏคำว่า “ไพร่ฟ้า ข้าไท” ในความหมายของ “คนไท” กับคำว่า “เมืองไท” ในความหมายของเมืองที่เป็นอิสระ ไม่ตกเป็นประเทศ

ราชของใคร คำว่า “ไท” ที่มีความหมายว่าอิสระนี้เองที่ทำให้คนไทยแห่งลุ่มน้ำยมกับคนไทยลุ่มน้ำโขงเริ่มเรียกตัวเองต่างกัน

คำว่า “ลาว” ตามการค้นคว้าของ ชุง - ฉี - ชู ในกวางต้งกวางซินั้น แปลว่า “คน” โดยจิตรได้ขยายความว่า น่าจะหมายถึง “อารยชน” หรือ “ชนผู้เป็นนาย” ข้อสันนิษฐานนี้ได้มาจากนามของกษัตริย์อาณาจักรเงินยาง (เชียงแสน) ที่เรียกชื่อกษัตริย์โดยมีคำว่า “ลาว” นำหน้าทุกองค์ เช่น ลาวจง ลาวจก ลาวเครือ เป็นต้น (ข้อสรุปนี้ได้จากการศึกษาพงศาวดารโยนกที่ระบุนามกษัตริย์ไว้ โปรดดู Bunnag 1961) ก่อนจะเปลี่ยนมาเป็น “ขุน” ในภายหลัง และในพงศาวดารล้านช้าง ได้ระบุว่า ในยุคแรกที่ขุนลอโอรสขุนบรมมาตั้งมั่นที่ล้านช้างนั้น มีการเรียกประชุมราชาหรือขุน มีประธานสูงสุด เรียกว่า “ขุนลาว” โดยขุนลาวมีความหมายว่าผู้ทรงอำนาจสูงสุด หรือผู้เป็นใหญ่

“พงศาวดารล้านช้าง” ได้เล่าถึงปฐมกษัตริย์ของพวกเขอย่างภาคภูมิใจว่าเป็นผู้พิชิต “ข้ากันฮาง” แห่งหลวงพระบาง และอาณาจักรเงินยางที่ก่อตั้งภายหลังการพิชิต (ต่อมาเป็นต้นทางของอาณาจักรล้านช้างและล้านนา) ทำให้เขาเรียกตัวเองว่า “ลาว” และทั้งคำว่า “ไท” กล่าวคือยกระดับสำนึกจาก “เสรีชน” ไปสู่ “ผู้เป็นใหญ่” หรือ “อารยชน” ซึ่งจุดนี้เองที่ทำให้ไทยเรียกตัวเองแยกออกเป็นสองกลุ่มใหญ่ ๆ คือ “ไทย” (คน หรือ เสรีชน) และ “ลาว” (นาย หรือ ผู้พิชิต) (Phumisak 2019: 489 - 498)

อย่างไรก็ดี ในสายตาคนนอกเช่น พะโค (มอญ) หรือ อังวะ (พม่า) ต่างเรียกทั้งคนไม่ว่าจะไทยหรือลาวว่า “ซาน” หรือ “สยาม” ทั้งสิ้นโดยไม่แบ่งแยก หรือในภาษาละหุ หรือมุเซอร์ เรียกคนสยามว่า “ไท” และเรียกคนลาวว่า “ไทลาว” โดยอุมา นาด โกฮาย (Uma Nath Gohain) นักค้นคว้าเรื่องไทอาหม กลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งซึ่งอาศัยในรัฐอัสสัมของอินเดีย ในหนังสือ “บันทึกย่อเกี่ยวกับไต” ระบุว่า

“ซาน เป็นศัพท์พม่าใช้เรียกชนชาตินี้ เช่นเดียวกับลาว
ซึ่งเป็นศัพท์ที่คนสยามเรียกชนชาตินี้เหมือนกัน แสดง
ว่าเป็นศัพท์ที่ใช้ทางการเมืองมากกว่าเชื้อชาติ...”

(U.N. Gohain 1999: 80 - 84)

นอกจากนี้ คำว่า “ลาว” เองก็มีความหมายที่สับสน โดยคำว่า “ลาว” มักเป็นการเรียกผ่านมุมมองของคนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา เช่น “ลาวพวน” หมายถึง คนพวน เป็นคนที่ราบสูง ทางตะวันออกเฉียงเหนือของลาว ดิถีพรมแดนเวียดนาม มีหลักแหล่งดั้งเดิมบริเวณที่ราบสูงทุ่งไหหิน แขวงเชียงขวาง “พวน” แปลว่า ที่ราบสูง ที่สูง เป็นคำเดียวกับพวน โพน ลาวพวนเป็นชื่อที่คนไทยภาคกลางเรียกคนพวนด้วยเหตุผลหลายอย่าง แต่เหตุผลที่สำคัญคือคนพวนส่วนมากถูกกวาดต้อนมาคว่ำศึกเจ้าอนุวงศ์สมัยรัชกาลที่ 3 เลยเรียกเหมารวมว่าลาวพวน (Wongthet 2018) หรือคำว่า “ลาวกาว” ก็มาจากศิลาจารึกหลักที่ 1 ซึ่งมีประโยคว่า “มากาวลาวและไท” โดยคำว่า “กาว” ถูกนำมาตีความเป็นชื่อกลุ่มชาติพันธุ์แถบจังหวัดแพร่และน่าน (Leahai 2016: 30) โดยในบันทึกของนิโกลาส์ แชรแวส (Nicolas Gervaise) ระบุว่า ทางตะวันออกของสยาม นั้นมีประเทศแกว/กาว (Keo) โดยประเทศลาว (Lao) แชรแวสระบุว่าอยู่ทางตอนเหนือของสยามเท่านั้น (Gervaise 2007: 22) แต่ในบันทึกของซิมง เดอ ลาลูแบร์ (Simon de la Loubère) ระบุว่า คนสยามเรียกตนเองว่าไทน้อย (Tâi - nôë Siams - Petits) และชาวสยามได้เรียกคนอื่นอีกจำพวกหนึ่งซึ่งยังป่าเถื่อนอยู่มาก เรียกกันว่าไทใหญ่ (Tâi - yâi Siams - grands) และตั้งสำนักหลักแหล่งอยู่ตามภูเขาทางภาคเหนือ” โดยจดหมายเหตุหลายฉบับ (โปรตุเกส สยาม และดัตช์) ที่ลาลูแบร์ศึกษาก่อนมายังสยาม ได้เรียกอาณาจักรแห่งนี้ว่า “สยามมณ” (Siammon) หรือ “สยามี” (Siami) หรือที่ชาวสยามเรียกว่า เมืองเชียงใหม่ (Chiamai) ส่วนเขตแดนด้านเมืองลาวติดต่อกับเมืองโคราชเสมา (Corazema) หรือ คริสีมา (Carissima) (Loubère 2009: 26 - 38)

จะเห็นว่าตามบันทึกของทั้งสองจะเรียกกลุ่มคนทางเหนือและตะวันออกของสยามไม่เหมือนกัน โดย แชรแวส จดว่า “ลาว” แต่ ลาลูแบร์ จดว่าเป็น “ไทใหญ่” หรือ “สยามใหญ่” โดยเป็นอาณาจักรชื่อ “สยามมณ” หรือ “สยามี” ส่วนทางตะวันออก แชรแวสระบุว่าเป็น ประเทศกาว แต่ลาลูแบร์ จดว่าเป็น “เมืองลาว” กล่าวคือ ไม่ได้มีการแบ่งแยกระหว่าง “สยาม” “ไทย” “ลาว” หรือ “กาว” ที่ชัดเจน และไม่ได้แบ่งแยกแบบชาติพันธุ์ (ethnic) หรือชาติ (nation) แต่ประการใด คงเหลือแต่การแบ่งแยกทางการเมืองหรือการปกครองเท่านั้น

สุจิตต์ วงษ์เทศ ได้เสนอว่า คำว่า ไทใหญ่เป็นชื่อที่คนในยุคอยุธยาตั้งขึ้นเพื่อเรียก “คน” บริเวณลุ่มน้ำสาละวินตอนเหนือ ต่อเนื่องถึงลุ่มน้ำพรหมบุตร (ในอัสสัมของอินเดีย) โดยคนกลุ่มนี้ถูกเรียกสมัยหลังว่า “ลาวพุงดำ” เพราะสีกายด้วยหมึกสีคล้ำตามตัวตั้งแต่นั้นเอาจนไปถึงข้าง (ขา) อันเป็นคำถูกเหยียดหยามเป็นสัตว์เลื้อยคลานว่า “เงี้ยว” แปลว่า งู (เหมือนคำว่า “เงือก” “งิม”) (Wongthet 2019A) ซึ่งต่อมาคนกลุ่มนี้กลับมาเรียกตัวเองว่า “ไทเมือง” ตามตำนานสิงหนวัตินุมาร (อันเป็นพงศาวดารกษัตริย์ราชวงศ์ “ไทเมือง” ซึ่งครอบครองดินแดนล้านนาก่อนราชวงศ์ลาว) ต่อมาคนกลุ่มนี้ถูกชาวไทลื้อ - สิบสองปันนาเรียกว่า “ยวน” หรือ “ยวน” (Phumisak 2019: 527) เสฐียรโกเศศ ระบุว่า คนไทใหญ่จะเรียกคนทางเหนือของไทยว่า “โยน” หรือ “ไตโยน” และเรียกล้านนาว่า “เม็งโยน” (เมืองโยนก) (Sathiankoset 1940: 57 - 59) ซึ่งสอดคล้องกับเอกสารของตัวแทนการค้าฝรั่งเศสที่เขียนบันทึกไว้ว่า “...ชาวนาเชื้อสายยวน (The Youne) (ทางตอนเหนือของไทย) เป็นคนดีและจริงใจ” และ “...เมืองยวน (Youan) [ทางตอนเหนือของไทย]...” (Walker 2008: 7, 18) ชาร์ลส คายส์ (Charles Keyes) ได้เขียนบทความชื่อ “ชาวลื้อคือใคร ย้อนอดีตชาวลื้อในประเทศลาว ไทย และจีน” โดยคายส์ระบุว่าแถบช่วงกลางของกลุ่มแม่น้ำโขงมีการจัดตั้งสังคมแบบเมือง ในการนี้คายส์ได้เชื่อมโยงมาถึง “คนเมือง” ในล้านนา โดยระบุว่าคนเมืองในล้านนา บางครั้งก็จะเรียกตัวเองว่าเป็น “คนยวน” ซึ่งแตกต่างจากลื้อ (Keyes 1992: 4 - 5) ส่วนพวกที่อยู่ขึ้นไปแถบเชียงตุง จะเรียกว่า “พวกจีน” หรือ “ไทจีน” ส่วนพวกที่อยู่ทางตอนใต้ของแม่น้ำสาละวินเรียกว่า “ไทไตคง” (Satyawatthana 2018: 358) สรุปได้คือ “สยามใหญ่” “ไทใหญ่” “ไทเมือง” “เมือง” “ลาว” “ลาวพุงดำ” “เงี้ยว” “ยวน” ในอดีตนั้นหมายถึงคนกลุ่มเดียวกันทั้งหมด ตามแต่ว่าใครและในช่วงเวลาใดจะเป็นผู้เรียก

ความสับสนไหลของคำว่าไทยและลาวยังปรากฏอีกหลายแห่ง เช่น คำว่า “ไท” และ “ลาว” ยังถูกใช้สลับไปมาแล้วแต่กลุ่มคนที่เป็นผู้เรียก เช่น กรณีของชาวเถา ในเวียดนามที่ถูกเรียกว่า ไทดำ ไทขาว แต่คนสยามเรียกว่า “ลาวโซ่ง” (Satyawatthana 2018: 143) หรือชาวลาวดง ทางเขมรเรียกว่า “พนอง” ส่วนญวน เรียกว่า “ม้อย” (Mouhot 2015: 378) ในพงศาวดารล้านช้าง (ปริจเฉทที่ 2) มีข้อความว่า “คนทั้งหลายผู้ออกมาทางฮูซันนั้นแบ่งเป็น 2 หมู่ หมู่หนึ่งเรียกชื่อ

“ไทยลัม” หมู่หนึ่งเรียกว่า “ไทยลี” ผู้ออกทางสู่ส่วแบ่งเป็น 3 หมู่ หมู่หนึ่งเรียกชื่อ ไทยเลิง หมู่หนึ่งเรียกชื่อไทยล่อ หมู่หนึ่งเรียกชื่อ ไทยควาง แส แต่นั้นผู้ปูลาง เชิง...” (Pramuanwichaphun 1992: 6 - 7) ตามแนวคิดต้นกำเนิดมนุษย์ของลาว นั้น คนออกมา 5 พวก ได้แก่ ไทยลัม ไทยลี ไทยเลิง ไทยล่อ และไทยควาง (Satyawatthana 2018: 379) ดังนั้นจะเห็นว่า ในพงศาวดารล้านช้างเอง “ต้นกำเนิด ลาว” ก็ยังแบ่งไทยเป็น 5 จำพวก

เราพอจะสรุปและเชื่อได้ว่า คำว่า “สยาม” “ไทย” และ “ลาว” นั้นหมายถึง คนกลุ่มเดียวกัน ถ้ามองจากภายนอกไม่ว่าจะเป็นอังวะ (พม่า) พะโค (มอญ) หรือ กัมพูชา (เขมร) และในบันทึกของชาวตะวันตกการแบ่งแยกระหว่าง “สยาม / ไทย” กับ “ลาว” นั้นไม่ชัดเจน คาดว่าการแบ่งแยกดังกล่าวน่าจะมาจากการสอบถามจากราชสำนักที่อยุธยา ซึ่งการแบ่งแยกนี้น่าจะเป็นเพียงการแบ่งแยกทางการเมืองและการปกครองในมุมมองของราชสำนักอยุธยาเท่านั้นเสียด้วยซ้ำ ไม่ใช่ชาติหรือชาติพันธุ์

หากมองจากมุมมองของสยาม ทางเหนือและทางตะวันออกเฉียงเหนือก็คือ คนลาวทั้งหมด หากมองจากพม่าหรือมอญ ทางตะวันออกก็คือคนสยามหรือไทย ทั้งหมด หากมองจากสิบสองปันนามาคนล้านนาก็เป็นคนยวน ส่วนลาวคือพวกทาง หลวงพระบาง - เวียงจันทน์ และสยามก็คือไทย ดังนั้น ในภูมิภาคนี้ในอดีต แทบจะไม่สามารถแยกแยะใครคือคนชาติพันธุ์ไหนได้อย่างชัดเจน ในทางกลับกันยังอยู่ห่างไกล หรือไม่ได้ไปมาหาสู่ก็จะเรียกหรือจัดแบบเหมารวมในมุมมองของตัวเอง ดังที่ ชาวตะวันตกจดว่าเมืองไทยคือสยามจากข้อมูลของพะโค (La Loubère 2009: 36) และการที่จดว่าทางเหนือและตะวันออกของไทยเป็นลาวก็น่าจะเป็นข้อมูลที่ได้มาจาก สยาม

ความหมายแ่งลบของชื่อชนชาติหรือชาติพันธุ์

การเรียกกลุ่มคนของคนในภูมิภาคนี้กับการนิยามตนเองจะมีลักษณะบาง ประการที่ต้องระวัง คือการเรียกตัวเองว่าคำที่หมายถึง “คน” หรือสถานะของคน เช่น คำว่า “ไท” “ไต” “ลาว” “เมือง” “กูย” ฯลฯ ล้วนแต่มีความหมายว่า “คน” ทั้งสิ้น แต่อาจมีความหมายที่แตกต่างกัน เช่น “ไท” หรือ “ไทย” หมายถึงคนที่เป็น อิสระ “ลาว” หมายถึงผู้เป็นใหญ่ “เมือง” หมายถึงคนที่อยู่ในเมือง (ไม่เร่ร่อน - มี

อารยธรรม) “พม่า” แปลว่า ผู้กล้าหาญ และ “มอญ” แปลว่า “มนุษย์”

อย่างไรก็ดี คำที่ใช้เรียกคนกลุ่มอื่นมักจะมีคามหมายถึงคนที่ต่ำกว่าพวกตน ไม่ว่าแง่ใดก็แง่หนึ่ง เช่น 1) พวกกูย นั้นถูกเรียกโดยลาวว่า “ข้า” แปลว่า ข้า (จีข้า) ถูกเรียกโดยเขมรว่า “พนอง” แปลว่า “คนป่า” 2) พวกไท - ลาว ถูกเรียกโดยพม่า และมอญ ว่า “สยาม” มาจากคำว่า ศยาม [สะหยาม] แปลว่า ดำ คล้า (Pallegoix 2009: 26) หรือ 3) “ลาว” ใช้เรียกตัวเองว่าผู้เป็นใหญ่ แต่คนไทย ใช้คำว่า “ลาว” ในการกตทวฒนธรรม เช่น หมายถึงพวก “นุ่งผ้าซิ่น กินกึ่งกือ” เช่น ในขุนช้างขุนแผน ีนางวันทองหึ่งนางลาวทอง “ทุตอีลาวตอนค่อนเจรจา อีกินกึ่งก่าบจะตบมัน” (Damrong Rajanubhab 2017: Chapter 13 Plaikaew becomes Khun Phaen Khun Chang got Nang Wanthong) หรือประสบการณ์ของเจ้าดารารัศมีที่ โดนคำว่า “ลาว” และมีคนตะโกนคำว่า “เหม็นปลาร้า” เป็นต้น (Phumisak 2019: 471 - 473) จึงเป็นการกตคำว่า “ลาว” ให้หมายถึงพวกที่มีวัฒนธรรมด้อยต่ำ และอาจ เป็นเรื่องการแบ่งวัฒนธรรมกับคนชั้นสูง (เช่น กรุงเทพฯ) กับวัฒนธรรมชั้นล่าง (เจ้า ต่างแคว้น) เพราะคนสยามในเมืองหลวงเองก็กินปลาร้าเช่นกัน (La Loubère 2009: 49) นอกจากนี้คนในภูมิภาคนี้ยังชอบเรียกกลุ่มคน เช่น พวกแขก พวกเจ๊ก พวกยูน พวกฝรั่ง เป็นต้น ที่มีความหมายเชิงลบซึ่งไม่ได้มีความหมายหรือสำนึกถึงชาติหรือ ชาติพันธุ์แบบสมัยใหม่เลย

การเมืองและเครือญาติชาติพันธุ์

การเมืองและการสงครามในภูมิภาคนี้จะมีลักษณะเป็นการกวาดต้อนผู้คนเข้าสู่อาณาจักรของตัวเอง และการแต่งงานเพื่อเชื่อมเครือข่ายทางอำนาจ การแบ่งแยก ชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในภูมิภาคนี้แทบจะเป็นไปไม่ได้เสียด้วยซ้ำ เอกสารเก่าแก่ชิ้นหนึ่ง ได้แก่ “คู่มือทูตตอบ” เป็นคู่มือที่ราชทูตสยามสมัยพระนารายณ์เมื่อครั้งไปเจริญ สัมพันธไมตรีกับฝรั่งเศสในสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 โดยในเอกสารระบุว่า หากฝรั่งเศส ถามว่ากษัตริย์องค์ปัจจุบันสืบตระกูลมาแต่ใด ให้ตอบว่า พระเจ้าแผ่นดินองค์ปัจจุบัน สืบสันตติวงศ์มาจากสมเด็จพระปฐมสุริยนารายณ์ศวรบพิตร Seangae ซึ่งครองเมือง ชัย Ppaha มหานคร เมื่อ ค.ศ. 757 โดยมีกษัตริย์ 10 พระองค์สืบทอดกันมาในเมือง นั้น ต่อมาสมเด็จพระยโศธรวรรมเทพราชอิธิราช (Sommedethia Prayasouttora

Ttarrena Ttepperaacchaatti) ก่อตั้งกรุงยโสธรปุระ (นครหลวง) และมีกษัตริย์อีก 12 พระองค์ สืบทอดกันมา ต่อจากนั้นสมเด็จพระพนมทะเลศรีมหาพรตราชบพิตร ราชบพิตร ไปอยู่สุโขทัย ใน ค.ศ. 1188 ท่านก่อตั้งเมืองเพชรบุรีที่มีกษัตริย์ 4 พระองค์ครองราชย์เป็นระยะเวลา 163 ปี ต่อมาสมเด็จพระรามธิบดีพิตร**สมเด็จพระรามธิบดีฯ** ได้สืบสันตติวงศ์และสร้างกรุงสยามใน ค.ศ. 1351 ซึ่งเป็นราชธานีตลอดจนทุกวันนี้ โดยใช้ชื่อว่ากรุงเทพมหานครศรีอยุธยา พระองค์ทรงครองราชย์อยู่ 27 ปี สิริรวมมีกษัตริย์ 50 พระองค์ ในระยะเวลา 926 ปี (Wright 2005: 90 - 94)

จากการวิเคราะห์จะพบว่า “คู่มือทูตตอบ” บอกชัดเจนว่าพระเจ้าแผ่นดินอยุธยามี 2 กลุ่มปนกัน คือ “ลาว” และ “เขมร” ได้แก่ 1) กลุ่มลาวกลุ่มน้ำโขง คือ “สมเด็จพระปฐมฯ” ตรงกับความทรงจำในเอกสาร บาทหลวงดาซาร์คกับลาลูแบร์ ว่า อยู่เมืองไชยบุรีมหานคร เป็นกลุ่มพระเจ้าพรหมเมืองเชียงแสน เชียงราย และ 2) กลุ่มเขมรเมืองพระนคร คือ “สมเด็จพระยโสธรฯ” แห่งกรุงยโสธร หรือเมืองพระนครหลวง ตรงกับทุกวันนี้เรียกนครธม แนวคิดเรื่องลาวปนเขมรในคู่มือทูตที่ยกมานี้ สอดคล้องกับพงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน เล่าเรื่องเสียกรุงครั้งแรก ค.ศ. 1569 แล้วเปลี่ยนพระเจ้าแผ่นดินองค์ใหม่ โดยได้สรุปดังนี้ พระเจ้าแผ่นดินองค์เก่า เป็นเชื้อวงศ์ลาวฝ่ายพระเจ้าพรหม เมืองโยนกเชียงแสนพระเจ้าแผ่นดินองค์ใหม่ เป็นเชื้อวงศ์เขมร เมืองละโว้ (Wongthet 2018B) หรือในตำนานพระเจ้าอู่ทองกับเจ้าฟ้าจ๋ม แบ่งเขตแดนถือเอาเมืองร้อยเอ็ดเป็นของลาว และในพงศาวดารว่าสมเด็จพระมหาจักรพรรดิทรงสร้างเจดีย์ศรีสองรักษ์ (ที่อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย) เป็นหลักหมายแบ่งเขตแดน คือเหนือขึ้นไปเป็นของลาว ไต่ลงมาเป็นของอยุธยา ดังนั้นคนในกรุงศรีอยุธยาก็ยอมรับว่าลาวเป็น “เครือญาติ” ที่จัดเป็นคนไทยด้วย (Wongthet 2018E) หรือจัดเป็นคนลาวด้วยกัน ในมุมมองของชนชั้นปกครองเวียงจันทน์

ทั้งนี้ เนื้อหาใน “หนังสือทูตตอบ” อาจเป็นอุบายทางการทูตและการเมือง เพื่อบอกแก่ราชสำนักพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ว่า กษัตริย์สยามกับฝรั่งเศสมีที่มาหรือมีต้นกำเนิดเดียวกันเท่านั้น อย่างไรก็ดี ผู้เขียนใช้หนังสือทูตตอบในฐานะหลักฐานว่า การแบ่งแยกระหว่างสยาม ไทย และลาว ในภูมิภาคนี้ไม่มีความชัดเจนหรือตายตัว ดังที่ประวัติศาสตร์แบบชาตินิยมนำเสนอในเวลาต่อมาเท่านั้น มิได้หมายความว่า ข้อมูลในหนังสือทูตตอบเป็น “ข้อเท็จจริง” ที่สามารถเชื่อถือ (reliable) อย่างแน่แท้

แนวคิดเรื่องการเกี่ยวดองและการเป็นเครือญาติระหว่างไทย - ลาวก็ปรากฏในสมัยต้นรัตนโกสินทร์อย่างชัดเจนใน “พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา” ว่าพระเจ้าอู่ทอง (ในตำนานนิทาน) เป็นลาวลุ่มน้ำโขง จากเมืองเชียงแสน (จังหวัดเชียงราย) รัชกาลที่ 4 ทรงอธิบายพระราชทานให้หมอดินส่งไปลงหนังสือพิมพ์ในเมืองจีน เมื่อ ค.ศ. 1851 ว่า “พระเจ้าอู่ทองเป็นราชบุตรเขยของพระเจ้าศิริชัยเชียงแสน” (หรือท้าวแสนปม) ซึ่งคือกษัตริย์ลาวจากพระเจ้าพรหมแห่งเมืองเชียงแสน (Damrong Rajanubhab 2021: 67 - 68)

รัชกาลที่ 5 ทรงบอกไว้ในหนังสือพระราชพิธีสิบสองเดือน (อยู่ในเดือน 4) ว่า “บรมราชวงศ์เชียงราย ตั้งแต่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ลงมา เป็นเชื้อสายของเงี้ยวหรือลาว” (Chulalongkorn 2009: 76 - 77) แนวคิดที่ว่าพระเจ้าอู่ทองเป็นลาวยังปรากฏในพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 5 ดังนี้ “สมเด็จพระรามาธิบดีที่สถาปนากรุงศรีอยุธยาทรงเป็นเชื้อราชวงศ์ลาว” “พระเจ้าแผ่นดินผู้ที่สร้างกรุงทวารวดีศรีอยุธยาเป็นเชื้อราชวงศ์มาแต่ข้างฝ่ายลาว” “สมเด็จพระรามาธิบดีนี้ ท่านก็เป็นพระเจ้าแผ่นดินข้างฝ่ายลาว” และ “ในต้นราชตระกูลของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 นั้น เป็นเชื้อลาวมาตั้งพระราชธานีในประเทศสยาม ธรรมเนียมต่าง ๆ คงยังเจือลาวอยู่บ้าง” ข้อความที่ยกมานี้เป็นพระราชนิพนธ์ที่ทรงวิจารณ์เรื่องพระราชพงศาวดาร ซึ่งต่อมาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ โปรดให้พิมพ์แจก ในงานพระราชทานเพลิงศพพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอรพินทุ์เพ็ญภาคย์ เมื่อ 2 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1936 (Wongthet 2018D)

ถึงตรงนี้เราคงสรุปได้อย่างชัดเจนว่า “ไทย” และ “ลาว” เป็นเครือญาติกัน และอาจนับเป็นคนกลุ่มเดียวกัน และหากวิเคราะห์ไปถึงจิตวิญญาณประชาชาติ (Volsgeist) ตำนาน และสำนึกร่วมกันแล้วจะพบว่ามีการใช้สำนวนและสำนึกที่เหมือนกันหลายแห่ง เช่น พงศาวดารล้านช้าง (ปริจเฉทที่ 2) มีข้อความว่า “อยู่สร้างบ้านเมือง ลุ่มกินปลา เอ็ดนาเมืองลุ่มกินข้าว” แปลว่า เป็นเมืองลุ่มได้กินปลา ทำนาได้กินข้าว ประโยคนี้น่าสอดคล้องกับศิลาจารึกหลักที่ 1 ความว่า “เมืองสุโขทัยนี้ดี ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” หรือการนับถืออย่างเดียวกัน คือ พญาแถน หรือ ผีฟ้า (ผีฟ้าพญาแถน) โดยต่างเชื่อในเรื่อง “ขวัญ” ว่าเมื่อคนเราตายไป “ขวัญ” จะออกจากร่าง “ขวัญเอยขวัญมา” และพิธีเกี่ยวกับขวัญอีกเป็นจำนวนมาก เช่น พิธีบายศรีสู่ขวัญ พิธี

ทำขวัญนาคว พืชไร่ขวัญ พืชไร่แรกนาขวัญ เป็นต้น (Satyawatthana 2018: 199 - 200, 373)

“สยาม” “ไทย” และ “ลาว” ในบันทึกการเดินทางของชาวตะวันตก (ฝรั่งเศส)

ปัญหาสำคัญในการใช้บันทึกการเดินทางของชาวตะวันตกเป็นหลักฐานชั้นต้นในการศึกษาเรื่องชาติและชาติพันธุ์นั้น คือเรามักปฏิบัติต่อมันในฐานะข้อมูลเชิงประจักษ์ที่ผู้เขียนจดสิ่งต่าง ๆ ที่พบเห็นผ่านประสบการณ์ตรง โดยไม่ได้ระวังถึงญาณวิทยา (epistemology) แนวคิด อิทธิพล หรือข้อมูลต่าง ๆ ที่ผู้เขียนมีในขณะจดบันทึก เหตุใดที่นักเดินทางเหล่านี้เพิ่งจะเข้ามายังสยามเป็นครั้งแรกถึงสามารถแบ่งแยกคนไทย ลาว พม่า ดังเกีย โคชินจีน ฯลฯ ออกจากกันได้ รู้ได้อย่างไรว่าจุดไหนคือจุดเริ่มต้นหรือสิ้นสุดเขตแดนของอาณาจักรสยาม ทั้ง ๆ ที่ดินแดนแถบนี้เต็มไปด้วยป่ารกทึบ และไม่มีเขตแดนที่ชัดเจน (Winichakul 2013: 89 - 97) ลาลูแบร์ได้บันทึกในบทแรกว่า “เหตุไฉนราชอาณาจักรนี้จึงไม่ค่อยเป็นที่รู้จักกันนัก” โดยเขาบอกว่าการเดินเรือทำให้เรารู้จักตำบลชายฝั่งราชอาณาจักรสยามบ้างพอสมควร หากแต่ส่วนลึกเข้าไปในแผ่นดินนั้น แทบว่ายังไม่รู้เรื่องราวเลยก็ว่าได้ (La Loubère 2009: 25)

ญาณวิทยาที่เราควรตระหนักคือ ผู้จดบันทึกเกือบทั้งหมดเป็นชาวคริสต์ที่มาพร้อมกับแนวคิดเรื่องชาติและชาติพันธุ์ แนวคิดเรื่องเขตแดนและอำนาจอธิปไตย แนวคิดเรื่องพลเมืองที่ดำรงอยู่ในยุโรปโดยเฉพาะในช่วงสงคราม 30 ปี “สงครามสามสิบปี ค.ศ. 1618 - 1648” (Thirty Years' War) จนสิ้นสุดด้วยสัญญาสันติภาพเวสต์ฟาเลีย ค.ศ. 1648 (Peace of Westphalia) ที่ได้ก่อร่างและพัฒนาแนวคิดต่าง ๆ อันกลายเป็นรากฐานของรัฐสมัยใหม่ (modern state) ระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐต่อมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ ความรู้พื้นฐานเรื่องสยามมาจากชาวโปรตุเกสที่เข้ามาทำการค้าตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 16 กับฮอลันดาที่เข้ามาในศตวรรษที่ 17 และจากจีน ญี่ปุ่น อินเดียที่มีชนชั้นนักรบฝรั่งเศสได้ศึกษาก่อนจะเข้ามาเผยแพร่ศาสนาในสยาม ข้อสังเกตนี้เห็นได้จากบันทึกเกือบทั้งหมดจะมีการพยายามระบุเขต

แดนของอาณาจักรต่าง ๆ อยู่เสมอ มีการจดว่าใครเป็นชาติอะไรอยู่ตลอด โดย ลาลูแบร์ บันทึกได้ถึง 21 ชาติ (ขณะที่เขาจดว่าสยามอ้างว่ามีถึง 40 ชาติ) (La Loubère 2009: 49) มีการอ้างถึงความรู้และบันทึกจากฮอลันดา เช่น อ้างถึงจดหมายเหตุของเยเรเมียส ฟาน ฟลิต (Jeremais van Vliet - จดหมายเหตุวันลิต) หรือฝรั่งเศสที่แซรวาส ได้จดว่า “ชาวอินเดียได้กล่าวว่าสยามได้ดำเนินการบรรพระหว่างรัฐลาวกับรัฐมอญมานานแล้ว” (Gervaise 2007: 123) นอกจากนี้บันทึกเหล่านี้ยังมีการเทียบเคียงและทำความเข้าใจภูมิภาคนี้ผ่านการยกตัวอย่างและเปรียบเทียบระหว่างจีนกับอินเดียตลอด

จะเห็นได้ว่า เราต้องระมัดระวังในการใช้บันทึกเหล่านี้อย่างยิ่ง ไม่ใช่เพียงข้อมูลที่อาจคลาดเคลื่อน แต่เป็นงานวิพากษ์ที่อาจไม่สอดคล้องในความเป็นจริง ความผิดพลาดของลาลูแบร์มิใช่ปัญหาว่าในสยามมี 21 ชาติ หรือ 40 ชาติ แต่ลาลูแบร์ใช้คำว่า “nation” ในความหมายของชื่อชนชาติในการจดบันทึก อันเป็นแนวคิดที่ไม่ปรากฏในสยามอย่างน้อยจนกระทั่งศตวรรษที่ 19 ยิ่งไปกว่านั้นหากเราเชื่อตามทฤษฎีชาติแบบสมัยใหม่นิยม แม้ในยุโรปเองชาติก็เป็นสิ่งที่ไม่ดำรงอยู่อย่างน้อยจนกระทั่งการปฏิวัติอุตสาหกรรม (Industrial Revolution) ในศตวรรษที่ 18 ความผิดพลาดในบันทึกที่ผู้เขียนพยายามนำเสนอขึ้นจึงไม่เพียงข้อมูลหรืออคติ แต่เป็นงานวิพากษ์ในการจดทั้งชุดโดยเฉพาะในการศึกษาเรื่อง “ชาติไทย” ที่ไม่มีนักวิชาการไทยศึกษายุคหลังคนใดเลยที่กล้ายืนยันการดำรงของชาติก่อนหน้าศตวรรษที่ 19 แต่กลับไม่ตะขิดตะขวงใจเมื่อลาลูแบร์ระบุว่าในสมัยอยุธยาแล้วมี “ชาติ” แล้ว

การแยกคนชาติต่าง ๆ ที่ปรากฏจึงน่าจะใช้ข้อมูลหรือบันทึกของคนรุ่นก่อน ๆ มาเป็นชุดข้อมูลพื้นฐานประกอบกับสอบถามคนหรือราชสำนักที่ตนติดต่อก่อนดำเนินการสำรวจ และจดหรืออธิบายขยายความจากความรู้เดิมที่มีอยู่ให้แตกแขนงออกจากความรู้แรก ดังที่ลาลูแบร์ ได้กล่าวไว้ในบทนำว่า “ก่อนจะเดินทางไปถึงประเทศสยาม ข้าพเจ้าได้อ่านจดหมายเหตุทั้งเก่าและใหม่ ที่มีผู้เขียนไว้เกี่ยวกับประเทศต่าง ๆ ทางภาคพื้นบูรพาทิศ” และ ในบันทึกยังปรากฏข้อความว่า “คนชาวสยามกล่าวว่า” หรือ “เขาเล่าให้ฟังว่า...” (La Loubère 2009: 21, 26, 48) เป็นจำนวนพอสมควร อันแสดงให้เห็นถึงการศึกษาค้นคว้าและการสอบถามข้อมูลจากคนในพื้นที่ ซึ่งก็คือ “สยาม” ทำให้เราสันนิษฐานได้ว่าข้อมูลในบันทึกมาจากทัศนะของราชสำนัก

สยามเป็นจำนวนมาก (สยามมีหน่วยงานคอยดูแลและรับรองชาวต่างชาติคือ “พระคลัง” ข้อมูลต่าง ๆ ในบันทึกชาวต่างชาติผู้เขียนคาดว่าน่าจะได้รับการให้ข้อมูลของพระคลัง)

ส่วนในเรื่องชื่อ “ชาติ” บันทึกของลาลูแบร์ได้แสดงให้เห็นดังปรากฏดังนี้ คำว่า “สยาม” เป็นนามที่ “...พวกปอตุเกศใช้เรียกนามชาติ ไม่ใช่นามราชอาณาจักร” แลนามว่า “พะโค” “ลาว” “มะหังล” (Mogol) กับชื่ออื่น ๆ อีกเป็นอันมากซึ่งพวกเราใช้เรียกอาณาจักรต่าง ๆ ในชมพูทวีปนั้น ก็เป็นค่านามที่ใช้เรียกนามชาติ และเขายังมองว่า “ชาวสยามเรียกตนเองว่าไท (Tai) แปลว่า อิสระ อันเป็นความหมายตามศัพท์ในภาษาของพวกเขายู่ในปัจจุบัน” เหมือนกับที่ฝรั่งเศสใช้นามว่า “ฟรังซ์” (Francs) อันเป็นนามที่บรรพบุรุษของพวกเราใช้เมื่อสลัดแอกชาติโกล (Gaul) ออกจากอำนาจปกครองของจักรวรรดิโรมัน ดังนั้นในการจดบันทึกทั้งหมดของลาลูแบร์ และรวมถึงบันทึกในช่วงเวลาเดียวกันนี้ คำว่า “สยาม” หมายถึง “ชาติสยาม” และมีความหมายเท่ากับ “ไทย” หรือ “ชาติไทย” โดยถ้าจะเรียกทั้งประเทศจะเรียกว่า ราชอาณาจักรสยาม (Du Royaume de Siam) กล่าวคือ เมืองอื่น ๆ ในราชอาณาจักรสยาม ไม่ว่าจะเป็น ลพบุรี พิษณุโลก นครราชสีมา จันทบุรี อยุธยา พริบพรี / เพชรบุรี นครศรีธรรมราช ต่างอยู่ใน “ราชอาณาจักรสยาม” แต่เมื่อใช้คำว่า “สยาม” โดด ๆ จะสื่อถึงแค่เมืองหลวงหรือกรุงศรีอยุธยาเท่านั้น ตามบันทึกของลาลูแบร์ ช่วงเวลาดังกล่าวปรากฏชาติพะโค ชาติอังวะ ชาติลาว และชาติอื่น ๆ รวมมากกว่า 21 ชาติ ที่ปรากฏในสยาม (La Loubère 2009: 36 - 37, 49) ซึ่งหากเทียบจากข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์จะพบว่า พะโค อังวะ หรือ ลาว นั้นเป็นอาณาจักร (kingdom) มากกว่าจะเป็นชาติ ดังนั้นการแยกชาติต่าง ๆ ในบันทึกจึงน่าจะหมายความว่า เป็นคนมาจากอาณาจักรหรือรัฐใดเท่านั้น หากจะให้สันนิษฐานลงไปลึกกว่านั้น แนวคิดเรื่องชาติที่ปรากฏในยุโรปในช่วงเวลาดังกล่าวนั้น “ชาติ” มีความหมายถึงชาติแบบ “พลเมือง” ที่สังกัดต่อรัฐใดรัฐหนึ่ง ซึ่งแนวคิดเช่นนี้ไม่ปรากฏในสยามจนกระทั่งช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นอย่างน้อย (Mektrairat 2006: 10)

หากพิจารณาจะพบว่า คำว่า “ลาว” ถูกจัดอยู่ในระดับเดียวกันกับ สยาม อังวะ และพะโค “ลาว” ในบันทึกจึงมีสถานะเป็นรัฐไม่ใช่ชาติ และชวนให้ตั้งข้อสังเกตว่า เหตุใดจึงไม่บันทึกว่า “ล้านนา” หรือ “ล้านช้าง” ซึ่งจากการศึกษา คนที่

เรียก ล้านนา ล้านช้าง หรือฉาน ว่า “ลาว” โดยเหมารวมก็คือ ราชสำนักสยาม สอดคล้องกับ ข้อเท็จจริงที่ลาลูแบร์ได้อาศัยอยู่ที่สยามเพียง 3 เดือน และเคยเดินทางไปเหนือสุดแค่ละโว้ (ลพบุรี) คำว่า “ลาว” จึงน่าจะได้รับมาจากราชสำนักสยาม เพราะในบท “ชนต่างจำพวกสองชาติที่เรียกตัวเองว่าสยาม” ของลาลูแบร์ เขากล่าวว่า คนสยามเรียกตนเองว่าไทน้อย (Tâi - nôè, Siams - Petits) และชาวสยามได้เรียกคนอื่นอีกจำพวกหนึ่งทางเหนือว่า ไทใหญ่ (Tâi - yâi, Siams - grands) (La Loubère 2009: 38) แสดงว่าในระดับสามัญชนได้เรียกว่า “ไทใหญ่” แต่ในราชสำนักเรียกคนกลุ่มนี้ว่า “ลาว”

การได้รับข้อมูลจากราชสำนักที่ชาวตะวันตกเดินทางไปถึงก่อนนี้ นอกจากคำว่าลาวที่น่าจะได้จากราชสำนักสยามแล้ว แชรแอส บันทึกว่า “นครหลวงนั้นคนสยามเรียกว่า เมืองศรีอยุธยา (Meüang Sijouthia) และชาวต่างชาติเรียกว่า ยูธยา (Juthai) หรือ โอเดีย (Odiaa) อันเป็นนามที่คนจีนตั้งให้ ชาวต่างประเทศเรียก สยาม (Siam) เป็นนามราชาอาณาจักร แต่คนพื้นเมืองรู้จักแต่คำว่า เมืองไทย (Meuang - Thay) ไม่ก็เมืองกรุงเทพมหานคร ลงที่คำว่า “ศรีอยุธยา” นี้เองที่ชาวยุโรปเรียกเพี้ยนไปเป็น “สยาม”” (Gervaise 2007: 53) ส่วนลาลูแบร์ เห็นว่า

“คำว่าสยาม (Siam) ไม่เป็นที่รู้จักของชนชาวสยามเอง (แต่) เป็นคำที่พวกปอรรตูกะซึ่งอยู่ในชมพูทวีปใช้เรียก... ชาวสยามเรียกตนเองว่าไท (Tâi) แปลว่าอิสระ...ผู้ที่รู้ภาษาพะโคยืนยันว่า สยาม แปลว่า อิสระ ในภาษานั้นเหมือนกัน...”

(La Loubère 2009: 36 - 37)

โดยคำว่า เมืองไทย (Muantay) ปรากฏอยู่ในหนังสือของ แร็งซังต์ เลอะบลังก์ (Vincent le Blanc) และในแผนที่ทางภูมิศาสตร์หลายแห่งว่าเป็นราชาอาณาจักรหนึ่งที่ติดกับพะโคเราจะพบว่า คำว่า “สยาม” และ “ไทย” ไม่ได้เป็นไปในลักษณะเดียวกับชื่อชาติในตะวันตกแบบ “ยิว” (Jewish) ที่มีความมั่นคงและแน่นอน กล่าวคือ ไม่ว่าชาวยิวจะเรียกตนเองหรือถูกผู้อื่นเรียก ชื่อของชาติก็ยังคงเป็น “ยิว” มาตลอดระยะเวลาในประวัติศาสตร์ ซึ่งจะแตกต่างจาก “สยาม” “ไทย”

และ “ลาว” ที่แปรเปลี่ยน สิ้นไหล และไม่แน่นอน ตามแต่ผู้เรียกหรือกลุ่มคนที่เรียก เช่น การที่ชนชั้นล่างอาจจะเรียกตัวเองว่า “ไทย” แต่ถูกผู้อื่นหรือรัฐอื่น ๆ เช่น ชาวตะวันตก จีน หรือเขมร เรียกว่า “สยาม” หรือ คำว่า “ลาว” เองก็แปรเปลี่ยนไปตามผู้เรียกเช่นกันดังที่ได้อภิปรายไปแล้ว ซึ่งผิดกับแนวคิดเรื่องชาติในตะวันตก (ไม่ว่าจะทฤษฎีใด) “ชื่อ” ของชาติที่แน่นอน เป็นสิ่งพื้นฐานแรกสุดในการนิยามชาติ กล่าวคือ การศึกษาชาติทั้งหมดในตะวันตกต้องเริ่มจากการตามหา “ชื่อ” ของชาติที่แน่นอนที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ แต่ “ชื่อ” ของชาติในภูมิภาคนี้ไม่มีความแน่นอนและสิ้นไหล ดังที่ได้อภิปรายมาโดยตลอด ความไม่แน่นอนนี้ไม่เกี่ยวกับว่าชาวสกลบุรีจะเข้าใจผิดหรือไม่ ตรงกันข้ามยิ่งชาวสกลบุรี เข้าใจผิดหรือคลาดเคลื่อน ยิ่งตอกย้ำให้เห็นถึงความไม่แน่นอนของ “ชื่อ” ของชาติในภูมิภาคนี้ (สามารถทำความเข้าใจทฤษฎีชาติเพิ่มเติมได้จากหนังสือ “Nationalism” อันเป็นหนังสือรวมบทความและข้อถกเถียงเรื่องชาติของนักวิชาการกว่า 40 คน (Hutchinson & Smith 1994)

การรับเอาแนวคิดเรื่องชาติระหว่างบันทึกของชาวตะวันตกด้วยตนเอง และมุมมองของราชสำนักที่ตนไปถึงก่อน ยังมีเรื่อยมาจนถึงยุคต้นรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะในเรื่อง “ลาว” หรือ “ชาติลาว” ตามบันทึกที่ตกทอดมาจากสมัยอยุธยา การแยกแยะระหว่างคนไทยกับลาวมีข้อน่ากังขาเช่นกันว่า คนล้านนาเรียกตนเองว่าลาวหรือไม่ หรือเรียกตัวเองว่า “คนเชียงใหม่” “คนยวน” หรือ “คนเมือง” ที่ใช้เรียกกันในปัจจุบัน เพราะในเวลาต่อมาที่ฝรั่งเศสได้เข้ายึดดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงใน ค.ศ. 1893 ภายหลังคนฝรั่งเศสก็ได้เรียก คนล้านนาว่า “ยวน” แทนที่จะเป็นลาวดังที่เคยเรียกก่อนหน้า (Walker 2008: 7, 18) ทำให้คำว่า “ลาว” ในบันทึกก่อนหน้าทั้งหมดต้องมาตั้งคำถามอีกครั้งว่า แท้จริงแล้วคนเหล่านั้นเรียกตนเองว่าอะไร

การที่บันทึกเหล่านี้ได้รับข้อมูลจากสยามและมีแนวคิดเรื่องชาติ (แบบชาติพันธุ์) ทำให้เกิด “ชาติลาว” ที่มีตัวตนแยกออกมาในคนละแบบกับ “ลาว” ที่สยามใช้ในยุคก่อนที่อาจหมายถึง “รัฐ” “ราชวงศ์” หรือวัฒนธรรม คำว่า “ลาว” ในบันทึกนักเดินทางตะวันตกจึงได้สร้าง “ชาติลาว” (Lao nation) หรือ ชาติพันธุ์ลาว (Lao ethnic) ที่เป็นคนละพวกกับ “ไทย” หรือ “สยาม” แม้ว่าตามบันทึกของชาวตะวันตกทั้งภาษา หน้าตา และวัฒนธรรมของคนทั้งสองกลุ่มแทบจะไม่ต่างกันเลย ดังข้อความ

ตามบันทึก ต่อไปนี้

1. บันทึกของ แชรแอส ระบุว่า

“อาณาจักรสยามเป็นคนต่างด้าวเสียหนึ่งในสาม คนเหล่านี้มีพื้นเพดั้งเดิมเป็นคนลาวและคนมอญ ซึ่งคนสยามจับเป็นเชลยศึกและกวาดต้อนเข้ามาในราชอาณาจักรเมื่อ 200 ปีก่อน จนทุกวันนี้ปะปนกับคนสยามจนยากที่จะพิจารณาเห็นความแตกต่างกันได้”

(Gervaise 2007: 47, 71)

2. บันทึกของ ลาลูแบร์ ระบุว่า

“...หน้าตาของชาวสยาม โดยสรุปแล้วรูปพรรณอย่างชาวอินเดียและชาวจีน...เลือดชาวสยามนั้นระคนปนกับเลือดชาวต่างด้าวอยู่มาก โดยไม่ต้องนับพวกมอญหรือลาวซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่า เกือบจะเป็นชนชาติเดียวกับชาวสยามเอาทีเดียว”

(La Loubère 2009: 47 - 48)

3. บันทึกของ ปาลเลกัวซ์ ระบุว่า

“คนลาว มีลักษณะคล้ายคลึงคนสยามและคนพม่าแต่ผิวพรรณผ่องกว่าเท่านั้น...ลาวมีรกรากและพื้นเพดั้งเดิมอันหนึ่งอันเดียวกับไทย ภาษาพูดนั้นอ่อนหวานและมีส่วนละม้ายกับภาษาไทยเป็นอันมาก...และมีลายเขียนคล้ายกับหนังสือเขมร หรือกัมพูช”

(Pallegoix 2009: 44 - 45)

4. บันทึกของ มูโฮต์ ระบุว่า

“ชาวลาวหน้าตาล้ายชาวสยามมาก ส่วนภาษาลาวกับ
ภาษาไทยนั้นเท่าที่ข้าพเจ้าสังเกต มีที่แตกต่างกันอยู่
เฉพาะเรื่องของการออกเสียงและการลงน้ำหนักเสียงที่
ลากยาวเท่านั้น...ชาวลาวแถบภูเขาแต่งกายแทบไม่ต่าง
จากชาวสยาม...ไว้ผมแบบเดียวกับชาวสยาม”

(Mouhot 2015: 375, 390)

จากบันทึกทั้งสี่ ผู้เขียนขอตั้งข้อสังเกตว่า พวกเขาสามารถแยกไทยและลาว
ออกจากกันได้อย่างไร (โดยเฉพาะในสายตาของชาวตะวันตกที่มองคนเอเชีย) และ
พวกเขาทั้งหมดบันทึกว่า “แทบจะไม่สามารถแยกได้” ยิ่งไปกว่านั้น หากนับเวลาตาม
บันทึกแชรแวส ชาวลาวถูกกวาดต้อนเข้ามาในสยามตั้งแต่ 140 ปีก่อน (ถึงยุค รัชกาล
ที่ 4 ก็เกือบ 306 ปีต่อมา) ยังจะสามารถระบุหรือแบ่งแยกคนไทยและลาวได้อย่างไร
หรือในบันทึกของลาลูแบร์ ระบุว่าชาวสยามได้กวาดต้อนคนจนหมดเชียงใหม่
กลายเป็นเมืองร้างเข้ามาในราชอาณาจักร (La Loubère 2009: 26) แสดงว่าคนลาว
ได้เข้าในสยามตั้งแต่เมื่อ 200 ปีก่อน และได้สมรสกันจนไม่สามารถแบ่งแยกได้แล้วใน
ระดับประชาชน ทั้งปาลเลกัวซ์ และมูโฮต์ ยังคงสามารถที่จะแยกไทย - ลาวเวลาผ่าน
ไปกว่า 300 ปีนั้น ความเชื่ออย่างลึกซึ้งถึงแนวคิดเรื่องชาติและชาติพันธุ์ที่มีใน
ตะวันตก และมุมมองของชนชั้นนำสยามมากกว่าข้อเท็จจริงหรือข้อมูลเชิงประจักษ์

การแบ่งแยกที่ตกทอดกันมาในหมู่ชาวตะวันตกนี้เองที่ต่อมาได้ถูกใช้สร้าง
วาทกรรมเรื่องชาติในยุคอาณานิคมให้เกิดชาติไทยและชาตินิยมขึ้น โดยเฉพาะในการ
อ้างสิทธิเหนือดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงระหว่างสยามและลาว เมื่อสมเด็จพระมหา
จักรพรรดิทรงสถาปนาตำแหน่งรัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทย พระองค์ได้เริ่มนโยบาย
“ชาติไทย” เพื่อตอบโต้ฝรั่งเศสจากการที่ฝรั่งเศสได้อ้างความชอบธรรมในการรวมชาว
ลาว (re - unite the Lao) ทางด้านซ้ายของแม่น้ำโขง (Streckfuss 1987: 55 - 58)
ก่อนแนวคิดนี้จะถูกรับไปโดยทั้งคนไทยและคนลาวจนคนสองกลุ่มนี้แบ่งแยกตัวเอง
อย่างชัดเจน และสร้างความเป็นอื่นให้แก่กัน โดยเฉพาะในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 20 ที่
ได้เกิดกระแสชาตินิยมและแนวคิดเรื่องการนิยามตนเอง (self - determination)

ถึงจุดนี้ต้องจดไว้ว่า การวิเคราะห์ทั้งหมดเป็นการวิเคราะห์ว่า ไทย - ลาว ไม่ได้แยกกันอย่างชัดเจนในแบบชาติหรือชาติพันธุ์ ซึ่งเป็นแนวคิดสมัยใหม่ การแบ่ง ไทย - ลาวเป็นคนละเรื่องกับดินแดนหรืออาณาเขตใด ๆ ของรัฐ หรือการที่รัฐสยาม พยายามลบ คำว่า “ลาว” และแทนที่ด้วย “ไทย” ก็เป็นข้อเท็จจริงที่ไม่อาจปฏิเสธ แต่ควรตั้งข้อสังเกตว่า ใครคือไทย ใครคือลาว ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ระยะทางจาก กรุงเทพฯ ถึงล้านนา หรือล้านช้าง ตรงไหนคือจุดสิ้นสุดความเป็นไทย และตรงไหนคือ จุดเริ่มต้นความเป็นลาว หรือแม้แต่ในราชสำนักกรุงเทพฯ รัชกาลที่ 5 ก็ไม่ได้ปฏิเสธ ความเกี่ยวพันทางเครือญาติกับลาว สิ่งที่ต้องตั้งคำถามคือใครถูกลบ แต่ละคนถูกลบ มากน้อยแค่ไหน และการลบในคริสต์ศตวรรษที่ 19 นั้นเป็นการลบในหมู่ชนชั้นนำ และทางระหว่างประเทศ ซึ่งกว่าจะประสบความสำเร็จอย่างน้อยก็หลังอภิวัฒน์สยาม ค.ศ. 1932 เป็นอย่างน้อย ไม่ใช่ในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 19 (Luekajornchai 2019: 7 - 38)

บทสรุป

คำว่า “สยาม” “ไทย” และ “ลาว” ในหลักฐานท้องถิ่นก่อนศตวรรษที่ 19 นั้น มิใช่คำที่เป็นชื่อของชาติหรือชาติพันธุ์ แต่มีความหมายสื่อถึงคนในลักษณะใด ลักษณะหนึ่ง และมีความสั่นไหวแปรเปลี่ยนไปตามผู้เรียกหรือผู้ถูกเรียก เช่น คนชั้นล่างในราชอาณาจักรสยามอาจเรียกตัวเองว่า “ไทย” แต่ถูกเรียกโดนคนอื่นว่า “สยาม” หรือ คนทางเหนือของสยาม (ล้านนา) อาจเรียกตัวเองว่า “ยวน” แต่ถูกเรียกโดยราชสำนักอยุธยาว่า “ลาว” เป็นต้น คำต่าง ๆ ที่กลายมาเป็นชื่อของชาติ ในทุกวันนี้ จึงไม่ได้มีความต่อเนื่องแบบชื่อของชาติในยุโรป อีกทั้งมีลักษณะเป็นสามัญนาม (common) ไม่ใช่คำที่มีความหมายเฉพาะ (specific) อันเป็นรากฐานที่สำคัญของการสืบหาชาติในโลกตะวันตก

อย่างไรก็ดี สามัญนามต่าง ๆ ได้กลายมาเป็น “เสียง” (phonetic) ที่กลายมาเป็นชื่อของชาติในบันทึกของชาวตะวันตกจากการจดบันทึกภายใต้ญาณวิทยาของชาวตะวันตก เช่น เมื่อคนท้องถิ่นเรียกตัวเองว่า “ไทย” ในความหมายว่า “ฉันเป็นคน” คำว่า “ไทย” ได้ถูกจดบันทึกให้กลายเป็นชื่อของชาติของบุคคลผู้นั้นว่าเป็นคน “ชาติไทย” (Thai nation) เป็นต้น ชื่อของชาติถูกจดลงในบันทึกอย่างต่อเนื่องจนทำ

ให้ ลาร์รูแบร์สามารถจดว่าในสมัยพระนารายณ์นั้นมีพชาติต่าง ๆ อยู่ว่า 21 ชาติ กระนั้นยังจดว่าสยามได้แย้งว่าตนเองมีถึง 40 ชาติ (ก่อนที่จะมีนักวิชาการบางท่านแย้งต่อไปอีกว่ามีมากกว่านั้น) โดยที่ไม่ตระหนักเลยว่า แนวคิดเรื่องชาติ (concept of nation) เป็นสิ่งที่ผลิตผาผิตตัวในภูมิภาคนี้โดยเฉพาะก่อนศตวรรษที่ 19

ชื่อของชาติในบันทึกชาวตะวันตกได้กลายมาเป็นรากฐานที่สำคัญในการศึกษาเรื่องชาติและชาติพันธุ์ในปัจจุบัน ในลักษณะเดียวกับการศึกษาชาติในยุโรป กล่าวคือการตามหาชื่อไปในหลักฐานต่าง ๆ เพื่อหาความมั่นคงและต่อเนื่องของชื่อนั้น ๆ แต่จากการอภิปรายทั้งหมดเราจะพบว่า ในหลักฐานท้องถิ่นเองชื่อของชาตินั้นสั่นไหวและไม่แน่นอน ส่วนในบันทึกของชาวตะวันตกชื่อของชาติก็ถูกต่อกรตรงด้วยญาณวิทยาที่อาจไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงในภูมิภาคนี้

References

- Anderson, B. (2014). *ชุมชนจินตกรรม บทสะท้อนว่าด้วยกำเนิดและการแพร่ขยายของชาตินิยม* [Imagined Communities Reflections on the Origin and Spread of Nationalism]. Bangkok: Textbooks Foundation.
- Anderson, B. (2015). *ศึกษารัฐไทย ย้อนสภาวะไทยศึกษา* [Studies of the Thai State: The State of Thai Studies]. Bangkok: Samesky Books Publishing.
- Chulalongkorn, King. (2009). *พระราชพิธีสิบสองเดือน พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว* [Twelve Month ritual. Thesis in His Majesty King Chulalongkorn]. Bangkok: Rakhangthong.
- Damrong Rajanubhab, Prince. (2017). *ขุนช้างขุนแผน ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ* . h editions *ผิวดาผิวดำในองกว่า* [Khun Chang Khun Phaen Wachirayan Library edition]. Bangkok: Wachirayan Library.
- Damrong Rajanubhab, Prince. (2021). *พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา (พิมพ์ครั้งที่ 10)* [Royal chronicle Royal Letter version] (10th ed.). Bangkok: Si Panya.
- Dodd, W.C. (2019). *ชนชาติไทย วิลเลียม คลิฟตัน ดีดด์* [The Tai Race William Clifton Dodd]. Bangkok: Si Panya.
- Gervaise, N. (2007). *ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม (พิมพ์ครั้งที่ 2)* [The Natural and Political History of the Kingdom of Siam] (2nd ed.). Bangkok: Si Panya.
- Hutchinson, J. & Smith, A. (1994). *Nationalism*. New York: Oxford University Press.
- Iijima, A. (2018). The Invention of “Isan” History. *Journal of the Siam Society*, 106, 171 - 200.
- Kasetsiri, C. (ed.). (2010). *สยาม หรือ ไทย (พิมพ์ครั้งที่ 2)* [Siam or Thai] (2nd ed.). Bangkok: Textbooks Foundation.

- Kasetsiri, C. (ed.). (2012). *ประมวลแผนที่: ประวัติศาสตร์ - ภูมิศาสตร์ - การเมือง กับลัทธิอาณานิคมในอุษาคเนย์* [Map Collection: History - Geography - Politics with colonialism in Southeast Asia]. Bangkok: Textbooks Foundation.
- Keyes, C. F. (1992). *Who are the Lue Revisited? Ethnic Identity in Laos, Thailand, and China*. Cambridge: MIT
- La Loubère, S. (2009). *จดหมายเหตุลาลูแบร์ (พิมพ์ครั้งที่ 3)* [Du Royaume de Siam]. (3rd ed.). Bangkok: Si Panya.
- Leahai, M. (2016). *ว่าด้วยหลายเรื่องในล้านนาประเทศ* [Concerning many matters in Lanna countries]. Nonthaburi: Sawasdee Online.
- Luekajornchai, T. (2019). *เสียดินแดนมลายู: ประวัติศาสตร์ชาติฉบับ Plot Twist* [Loss Malaya territory: national history Plot twist version]. Bangkok: Matichon.
- Mektrairat, N. (2006). แนวความคิดชาติบ้านเมือง: กำเนิด พัฒนาการและอำนาจการเมือง [The concept of nation and country: origin, development and political power]. *Thammasat Journal*, 27(2), 2 - 41.
- Mouhot, H. (2015). *บันทึกการเดินทางของฮ็องรี มูโอต์ ในราชอาณาจักรสยาม กัมพูชา ลาว และอินโดจีนตอนกลางส่วนอื่น ๆ* [Travels in the Central Parts of Indo - China (Siam), Cambodia, and Laos, and indochina]. Bangkok: Matichon.
- Museum Siam. (2018). *การเดินทางของ “ขวัญ”* [Travel of Khwan]. Retrieved October 21, 2018, from <https://www.museumsiam.org/m/da-detail2.php?MID=0&CID=177&CONID=3391>.
- Pallegoix, J. (2009). *เล่าเรื่องกรุงสยาม (พิมพ์ครั้งที่ 4)* [Description de Royaume Thai ou Siam] (4th ed.). Bangkok: Si Panya.
- Pasutarnchat, P. (2019). *เมื่อใดจึงเป็นชาติ* [When is a nation?]. Bangkok: Illumination Edition.

- Peleggi, M. (2002). *Lords of Things: The Fashioning of the Siamese Monarchy's Modern Image*. Hawaii, USA: University of Hawaii Press.
- Phetchlertanan, T. (2013). วาทกรรมเสียดินแดน [Lost territory discourse]. In Kasetsiri, C. (ed.). *สยามประเทศไทย: ได้ดินแดน - เสียดินแดนกับลาวและกัมพูชา* [Siam Thai state: gain - loss Laos and Cambodia territory]. Bangkok: Textbooks Foundation.
- Phumisak, C. (2019). *ความเป็นมาของคำสยาม, ไทย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ* (พิมพ์ครั้งที่ 7) [The background of the Siamese, Thai, Lao and Khmer words and social characteristics of the names of the nations, complete version] (7th ed.). Bangkok: Thai quality book.
- Prachakitkonchak, Phaya. (1961). *พงศาวดารโยนก ฉบับ หอสมุดแห่งชาติ* [Yonok chronicle national library version]. Bangkok: Rung Ruang Rat.
- Pruanwichaphun, Phaya. (1992). *พงศาวดารเมืองล้านช้างและลำดับสกุลลัทธิสาริบุตร ราชตระกูลล้านช้างเวียงจันทน์* [Chronicles of Lan Xang and Siddhisariputra Lan Xang Royal Family, Vientiane]. Print in Memorial at the cremation ceremony of Mom Chaweethip Diskun Na Ayutthaya Wat Thepsirinthawas.
- Sathiankoset, Y. (1940). *เรื่องของชาติไทย* [Story of Thai nation]. Bangkok: Thai Kasem.
- Satyawadhna, C. (2018). *ด้า แถน กำเนิดรัฐไท สวรรกรากต้นตอ คนไท ชุมชนไท - ลาว และความเป็นไท / ไต / ไทย / สยาม* [Dam Than, origin of Thai state, roots of the Tai people, Tai - Lao community, and Tai / Tai / Thai / Siam hood]. Bangkok: Chon Niyom.
- Sawatdikun, S. (1964). *เรื่อง "สยาม" หมายความว่าอะไร?* [What is Siam mean?]. Bangkok: Siwaphon.

- Streckfuss, D. (1987). *Creating the "Thai": The Emergence of Indigenous Nationalism in Non - Colonial Siam, 1850-1980*. (M.A. thesis in History, University of Wisconsin - Madison).
- Streckfuss, D. (1993). The Mixed Colonial Legacy in Siam: Origins of Thai Racialist Thought, 1890 - 1910. In J. Sears, L. (ed.), *Autonomous Histories: Essays in Honor of John R. W. Smail*. Madison: Center for Southeast Asian Studies, University of Wisconsin.
- Streckfuss, D. (2012). An 'ethnic' reading of 'Thai' history in the twilight of the century - old official 'Thai' national model. *South East Asia Research*, 20(3), 305 - 327.
- Sukhothai Thammathirat Open University. (2008). *สยามหรือไทย จากการอภิปรายของสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ* [Siam or Thailand from the discussion of the members of the Constituent Assembly]. Bangkok: Sukhothai Thammathirat Open University.
- Walker, A. (2008). *Borders in Motion on the Upper - Mekong: Siam and France in the 1890s*. France: Ecolefrancaise D'Extreme - Orient.
- Wichitmattra, Khun. (1975). *หลักไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 7) [Thai core] (7th ed.). Bangkok: Bandit Kanpim.
- Winichakul, T. (2013). *กำเนิดสยามจากแผนที่: ประวัติศาสตร์ภูมิกายาของชาติ* [Siam Mapped: A History of the Geo - Body of a Nation]. Bangkok: Read Publisher.
- Wongthes, S. (1987). *คนไทยไม่ได้มาจากไหน* [Thai people come from Nowhere]. Bangkok: Chaophraya.
- Wongthes, S. (2018A). *คนไทยเป็นชาวสยาม ของชาวยุโรปยุคอยุธยา* [Thai is Siam of European in Ayutthaya Period]. Bangkok: Matichon Weekly Vol. 16 - 22 February 2018.

- Wongthes, S. (2018B). *ลาวปนเขมร ในกรุงศรีอยุธยา* [Laos mix with Cambodia in Ayutthaya]. Bangkok: Matichon Weekly Vol. 9 - 15 March 2018.
- Wongthes, S. (2018C). *ลาวพวนเลาะทางหลวง เพลงดนตรีไทย สำเนียงลาว* [Lao Puan along the highway, Thai music, Lao accent]. Bangkok: Matichon Weekly Vol. 21 - 27 August 2018.
- Wongthes, S. (2018D). *ลาวลุ่มน้ำโขง โยกย้ายลงไปเป็น ไทยลุ่มน้ำเจ้าพระยา* [Laos in Mekong Basin migrate down to Thailand, Chao Phraya River Basin]. Bangkok: Matichon Weekly Vol. 2 - 8 March 2018.
- Wongthes, S. (2018E). *ล้านช้าง - ล้านนา “ลาว” สองมาตรฐาน ในทัศนะของคนไทย* [Lanna - Lanchang “Laos” in two standard of Thai people]. Retrieved November 11, 2018, from https://www.matichonweekly.com/culture/article_24013.
- Wright, Mi. (2005). *ภูมิศาสตร์ - ประวัติศาสตร์สยาม: เอกสารชั้นต้นสมัยสมเด็จพระนารายณ์ที่เปิดเผยใหม่* [Geonology - History of Siam: Newly Primary document in Narai Period]. *Art & Culture Magazine*, 26(4), 90 - 94.